

OPENBAAR MINISTERIE

Wetenschappelijk Bureau van het Openbaar Ministerie

Datum 6 februari 2025
Onderdeel S&O
Onderwerp Advies handhaving Vrijstelling Leerplichtwet

Memo

Het WBOM werd januari 2025 gevraagd te adviseren met betrekking tot de handhaving van de vrijstelling van art. 5, onder b, Leerplichtwet 1969 (Lpw), mede in het licht van een arrest van het gerechtshof Amsterdam van 22 oktober 2024. Het advies is bedoeld om een bijdrage te leveren aan de voorbereiding van een gedachtewisseling met het College van procureurs-generaal over de vraag of de strafrechtelijke handhaving van de leerplichtwet nog wel passend is bij de kerntaak van het OM. Ten behoeve van het advies is een verkenning uitgevoerd van de meer recente jurisprudentie en literatuur over de richtingbezwaren.

In het bewuste arrest van het gerechtshof Amsterdam van 22 oktober 2024¹, geeft het hof in een overweging ten overvloede te kennen zich zorgen te maken over de praktijk met betrekking tot richtingbezwaren ex art. 5, onder b, Lpw. Het Hof signaleert allereerst dat:

[...] het aantal vrijstellingen wegens 'overwegende bedenkingen' de afgelopen jaren hand over hand is toegenomen. Er bestaan bij leerplichtambtenaren in dit verband zorgen over het lot van kinderen met een vrijstelling. Er blijkt weinig zicht te zijn op hoe het met die kinderen gaat en er bestaat onvoldoende structureel toezicht op thuisonderwijs, voor zover ouders daar al in (kunnen) voorzien. Dit terwijl goed functionerend thuisonderwijs – dat ook regelmatig wordt gecontroleerd – een belangrijke voorwaarde is voor een systeem waarin vrijstellingen van de leer- en schoolplicht kunnen bestaan.

Vervolgens merkt het Hof op dat de leerplichtambtenaren in de praktijk het beroep op richtingbezwaren marginaler lijken te toetsen dan uit de rechtspraak voortvloeit. Het vervolgt:

Een en ander maakt dat kan worden betwijfeld of het uit de jurisprudentie voortvloeiende kader leidt tot een juiste toetsing van vrijstellingen in de praktijk, terwijl evenmin is voorzien in een structurele vorm van kwalitatief goed thuisonderwijs. Deze twijfel heeft het hof ook overgehouden aan het horen van de leerplichtambtenaar ter terechtzitting in hoger beroep in de onderhavige zaak. Het resultaat van deze praktijk van kennelijk weinig indringende toetsing is dat een toenemend aantal kinderen als gevolg van de overtuigingen van hun ouders niet naar school gaat, terwijl er geen zicht bestaat op hoe het met hen gaat en of zij anderszins onderwijs volgen. Dit staat op gespannen voet met het uitgangspunt van de schoolplicht en de belangen van kinderen die daaraan ten grondslag liggen. Het hof roept daarom op om bij de handhaving van de Leerplichtwet in dit verband indringender te toetsen aan de geldende eisen wanneer een beroep wordt gedaan op vrijstelling wegens richtingsbezwaren.

¹ ECLI:NL:GHAMS:2024:2924.

In een brief van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 19 december jl. wordt naar de overwegingen van het Hof verwezen. De Staatssecretaris schrijft:

Het recente arrest van het gerechtshof Amsterdam laat zien dat het toetsingskader voor het verlenen van een vrijstelling complex is. Mijn ministerie, het Ministerie van Justitie en Veiligheid en het Openbaar Ministerie zullen hierover met leerplichtambtenaren in gesprek gaan om te bekijken of er meer duidelijkheid gecreëerd kan worden over het toetsingskader voor het al dan niet verlenen van een vrijstelling. Over de uitkomsten hiervan zal ik de Kamer informeren.²

Dat de handhaving met betrekking tot de vrijstelling van de leerplicht wegens richtingbezwaren zowel in juridische als in praktisch-organisatorische zin complex en problematisch is, is genoegzaam bekend. In dat verband kan bijvoorbeeld worden gewezen op de noten van Mevis bij de rechtspraak van de Hoge Raad³ en op het recente overzichtsartikel van Philipsen in *School en Wet*.⁴ Reeds in 2012 bracht het WBOM de landelijke jeugdofficier een advies uit over het begrip 'richting' in art. 5 Lpw, omdat bleek dat strafrechters dat begrip niet eenduidig uitlegden en het (jeugd)OM behoefte had aan een gemeenschappelijk referentiekader⁵. In aanvulling op het eigenlijke advies kreeg de adviesaanvraagster van het WBOM een 'opmerking ten overvloede'. In die meer beleidsmatig getoonzette beschouwing werd onder andere opgemerkt:

(...) [D]at de uitkomst van strafzaken ter zake van overtreding van de leerplichtwet waarin richtingbezwaren een rol spelen iets van een loterij heeft gekregen. Voor betrokkenen, en dat zijn in de eerste plaats de ouder en het leerplichtige kind, maar ook de leerplichtambtenaar en de officier van justitie die moet beslissen of het strafrechtelijke traject bewandeld moet worden, is onzekerheid dus troef. Die onzekerheid laat zich slecht rijmen met de inherente behoefte van het strafrecht dat de te handhaven norm van meet af aan duidelijk is.

(...)

Naast de hierboven geconstateerde rechtsonzekerheid als gevolg van het feit dat de toetsing ver in de keten bij de strafrechter is gelegd en als gevolg van onduidelijkheid met betrekking tot de uitleg van de wet, is bij de praktijk met betrekking tot de afhandeling van richtingverzoeken nog een probleem te zien. De procedure lijkt onvoldoende garantie te bieden dat de bokken van de schapen worden gescheiden, met andere woorden: dat degenen die uit oneigenlijke motieven (bijvoorbeeld een voorkeur voor thuisonderwijs) een beroep doen op vrijstelling, nul op het rekest krijgen. De jurisprudentie maakt het mogelijk dat iemand zijn kind van school mag houden, die zich op een obscure geloof- en levensovertuiging beroept en de bijbehorende motivering minimaal houdt, maar wel op de richting van de scholen toegespitst.

² Brief over 'Voortgang wetsvoorstel waarborgen thuisonderwijs', 19 december 2023, ref. 48343289.

³ M.n.. NJ 2020/280, NJ 2021/281, NJ 2021/282 & NJ 2021/283.

⁴ S. Philipsen, 'Vrijstelling van de leerplicht op grond van richtingsbezwaren; enkele ontwikkelingen in de jurisprudentie van de Hoge Raad'. *School en Wet*, 15 maart 2024, 2024/44.

⁵ WBOM, Het begrip 'richting' en artikel 5 van de Leerplichtwet 1969, april 2012.

Na 2012 hebben zich twee hier relevante ontwikkelingen voorgedaan. Allereerst heeft de toenmalige regering in 2020 een wetsvoorstel in internetconsultatie gebracht met de strekking dat aan vrijstelling wegens richtingbezwaren de voorwaarde verbonden zou worden dat de leerling aan bepaalde kwaliteitsnormen gebonden thuisonderwijs zou krijgen. Dit voorstel, dat overigens voor het overige niets aan de procedure voor vrijstelling veranderde, wordt momenteel – mede naar aanleiding van de binnengekomen commentaren herzien.⁶ Daarnaast – en voor de huidige praktijk relevanter – heeft de Hoge Raad in een arrest van 17 juni 2019⁷ de criteria voor het aanvaarden van richtingbezwaren preciezer geformuleerd en wel op een wijze die algemeen als strenger wordt beschouwd.⁸ Volgens de Hoge Raad is eerst sprake van overwegende bedenkingen die recht geven op vrijstelling van de inschrijvingsplicht, indien die

- verband houden met ernstige gemoedsbezwaren die berusten op een welbepaalde godsdienstige overtuiging of levensbeschouwing,
- betrekking hebben op de richting en derhalve de fundamentele oriëntatie, ontleend aan een welbepaalde godsdienstige overtuiging of levensbeschouwing, van het in art. 5, aanhef en onder b, Lpw bedoelde onderwijs en
- zij voldoende concrete en voldoende zwaarwegende bezwaren betreffen die verband houden met onderwijs zoals een school dat kan bieden.

Daarbij geldt dat aan elk van de genoemde voorwaarden moet zijn voldaan. Met name de voorwaarde onder de eerste en onder de derde gedachtestreep hebben nadien in de rechtspraak grond gevormd om beroepen op richtingbezwaren af te wijzen.

Mede naar aanleiding van het arrest van 17 juni 2019 heeft het WBOM het eerdere advies uit 2012 aangevuld met een jurisprudentieoverzicht, laatstelijk bijgewerkt op 10 januari 2024. In dat overzicht werd geconcludeerd:

Inmiddels kan men vaststellen dat de Hoge Raad strenger is geworden ten opzichte van de lagere rechter. Deze krijgt niet alleen de ruimte om “van de verdachte te verlangen dat hij zijn bedenkingen toelicht en concretiseert”, maar in voorkomende gevallen ook de plicht. Met een aantal recente arresten heeft de Hoge Raad de lat hoger gelegd voor degene die zich beroept op richtingbezwaren en daarmee de kans in het leven roept dat een kind verstoken blijft van onderwijs in schoolverband of zelfs in het geheel geen onderwijs krijgt. De Raad hecht duidelijk aan de gedachte dat schoolbezoek een wezenlijk element is in de ontwikkeling van een kind. [...]

Tegelijkertijd biedt de wettelijke regeling ook binnen het strakker door de Hoge Raad geformuleerde toetsingskader nog altijd de mogelijkheid dat ouders zich met succes kunnen beroepen op vrijstelling van de inschrijvingsverplichting.

⁶ Brief Staatssecretaris Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen over ‘Voortgang wetsvoorstel waarborgen thuisonderwijs’, 19 december 2023, ref. 48343289.

⁷ ECLI:NL:HR:2019:1925, NJ 2021/281 (m. nt. Mevis).

⁸ Aldus bijvoorbeeld Philipsen, a.w., ond. 7.

Dat geldt in de eerste plaats natuurlijk voor aanhangers van min of meer gevestigde godsdiensten en levensovertuigingen. De rechtspraak van de afgelopen jaren laat echter zien dat ook personen die zich laten inspireren door bijvoorbeeld het puritanisme, het objectivisme of het messianisme met succes hun zaak voor de strafrechter hebben bepleit. Wat wel duidelijk is, is dat, zeker nu de Hoge Raad strengere eisen aan de toelichting van het beroep op de vrijstelling stelt en aan de motivering van de rechter, het in belangrijke mate afhangt van de vaardigheid waarmee een ouder (of diens raadsman) zijn bezwaren concretiseert of dat beroep gehonoreerd wordt.

De overweging ten overvloede van het gerechtshof Amsterdam van 22 oktober 2024 is een signaal dat de toetsing van de vrijstellingen niet soepel en eenduidig verloopt. Het arrest van de Hoge Raad uit 2019 heeft wel enige juridische duidelijkheid verschaft, maar niet alle probleempunten weg kunnen nemen. Een blik op de gepubliceerde rechtspraak van na de laatste actualisering van het WBOM-jurisprudentieoverzicht kan dat illustreren.

Allereerst het 'welbepaaldheidscriterium'. In een procedure voor het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden stond de vraag ter discussie of het zgn. Advaita Vadanta, een uit India stammende non-dualistische stroming binnen het Boeddhisme, voldoende welbepaald is.⁹

Het OM had betoogd dat dat niet het geval was.

De verdachte (een ouder van de leerplichtige) had onder meer aangevoerd:

Ik ken genoeg mensen die het non-dualisme aanhangen en hun leven vanuit deze visie leven. Over de wereld heen volg ik bepaalde mensen die hierin les geven en leiden. Die wonen niet in Nederland. In India is het een groter en bekender iets. Daar heb ik ook twee scholen gevonden die zijn opgericht door Krishna Murti, die hierin les gaf. Daar is het veel groter en bekender, niet zoals hier waar andere geloven meer bekend zijn. Er zijn daar zelfs basisscholen, die vanuit het non-dualisme les geven.

[...]

U vraagt mij of ik iets kan vertellen over de manifestatie van de overtuiging, of er onderricht is en of er gebruiken zijn die ik moet volgen. Belangrijk is dat niks moet en alles mag. Je hebt de vrije keus om te kiezen en hierin te leren en om open te staan voor dingen. Dat hangt ook samen met dat alles in verbinding staat en je kunt voelen. Een vorm van meditatie is alledaags gebruik. Er zijn bepaalde leefregels maar die zijn niet zo makkelijk te benoemen als bij bijvoorbeeld het christendom. Het gaat er vooral over om met elkaar te zijn en dat bewustzijn te oefenen. Op de achtergrond, tijdens dagelijkse bezigheden, is dat constant aanwezig. Ik ben me constant ervan bewust: wat voel ik, wat wil ik, wat kies ik en hoe is dat te beschouwen in mijn leven.

Het hof oordeelde dat "op grond van het voorgaande het non-dualisme kan worden aangemerkt als een voldoende serieuze en coherente levensbeschouwing en daarmee voldoet aan de eis dat deze welbepaald dient te zijn".

Wat er ook zij van de juistheid van het oordeel van het gerechtshof, maakt dit arrest duidelijk dat de strafrechter gedwongen wordt een standpunt in te nemen

⁹Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden, 26 maart 2024, ECLI:NL:GHARL:2024:2205.

over de bepaaldheid van voor niet-ingewijden tamelijk ongrijpbare religieuze en levensbeschouwelijke stromingen. Daarbij is het welbepaaldheidscriterium m.b.t art. 5, onder b, Lpw overigens aanmerkelijk losser dan de criteria m.b.t richting die elders in de onderwijswetgeving gehanteerd worden voor de financiering van scholen en de bekostiging van het leerlingenvervoer.¹⁰

De ongewisheid van het welbepaaldheidscriterium maakt dat de uitkomst van strafzaken onvoorspelbaar kan zijn en die onvoorspelbaarheid werkt door naar de voorkant van het traject van het beroep op richtingbezwaren, het moment dat de leerplichtambtenaar moet oordelen of een beroep op richtingbezwaren gerechtvaardigd is, of dat hij of zij de zaak moet insturen naar het OM.

Die onzekerheid over de uitkomst van een (mogelijk) rechterlijk oordeel werkt nog sterker waar het gaat om de vraag of bezwaren voldoende concreet zijn en daadwerkelijk 'verband houden met onderwijs zoals een school dat kan bieden' (het derde criterium uit het HR-arrest van 2019).

In bovengenoemde Advaita Vadanta-zaak (gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 26 maart 2024) beantwoordde het hof die vraag positief. Twee van de aangevoerde bezwaren die het gerechtshof (in samenhang beschouwd met de andere) voldoende concreet en zwaarwegend vond waren:

"Het kind moet beschermd worden tegen invloeden die voortkomen uit de neiging tot autoritarisme en moet hier niet onnodig aan blootgesteld worden. Daarbij is begeleiding van mensen die wel weten wat non-dualisme inhoud essentieel. Als het kind op een niet non-dualistische school iets leert waar de ouder het niet mee eens is, dan moet het dat weer afleren en dat brengt het kind in verwarring. Ouder en leerkrachten kunnen elkaar gaan tegenspreken uit onbegrip, dit omdat non-dualisme geen grote bekendheid heeft binnen Nederland. Er wordt dan ook getornd aan het gezag en de deskundigheid van de leerkracht, een situatie die voor niemand wenselijk is."

"Het non-dualisme kan juist niet alleen worden aangeleerd buiten schooltijd. De non-dualistische levensbeschouwing is de hele dag aanwezig. Bij de ouder thuis is alles en zijn alle momenten van menselijke omgang doordrenkt van het non-dualisme. In praktische (realistische?) zin kan deze omgang en eerbiedigheid niet verwacht worden van het openbare onderwijs en het personeel van deze scholen."

In de Amsterdamse zaak waarin het gerechtshof de meergenoemde overweging ten overvloede gaf¹¹, ging het om een ouder die aanhanger is van de Tassawwuf (soefistische) stroming binnen de islam.

Met betrekking tot de concreetheid en zwaarwegendheid van de bezwaren tegen het openbaar onderwijs hadden de ouders het volgende gesteld:

¹⁰ Zie hierover WBOM, Het begrip 'richting' en artikel 5 van de Leerplichtwet 1969, april 2012, p. 9 e.v.

¹¹ Gerechtshof Amsterdam 22 oktober 2024, ECLI:NL:GHAMS:2024:2924.

Memo

Datum 6 februari 2025

Onderwerp Advies handhaving Vrijstelling Leerplichtwet

Pagina 6/10

Als eerste bezwaar tegen het openbaar onderwijs is namens de ouders aangevoerd dat dit type onderwijs de geloofsovertuiging van de ouders niet zal uitdragen of bevorderen, doordat de scholen neutraal zijn in hun levensbeschouwelijke opvattingen. Als tweede bezwaar is door de ouders aangevoerd dat openbare scholen alle religies zullen eerbiedigen, hetgeen de spirituele ontwikkeling van [dochter] zal schaden. Zo zal een openbare school volgens ouders geen afstand nemen van met de geloofsovertuiging van de ouders strijdige levensovertuigingen zoals het polytheïsme en het atheïsme en [dochter] zal bij gebrek aan onderwijs dat past bij haar geloofsovertuiging mogelijk 'het paradijs niet binnengaan'. [dochter] zou zich voorts steeds moeten verantwoorden voor namen, woorden, ideeën en opvattingen die zij van huis uit meekrijgt en zou daarvan in de war kunnen raken of kunnen gaan twijfelen. Als derde bezwaar is door de ouders aangevoerd dat op een openbare school de geestelijke, cognitieve en sociale ontwikkeling van [dochter] van elkaar worden gescheiden, hetgeen zij onwenselijk achten nu de levensovertuiging van ouders geen onderscheid maakt tussen de spirituele en wereldse kanten van het leven. De raadsman heeft in dit verband betoogd dat de verdachte wil dat [dochter] de Tasawwuf in het onderwijs meekrijgt, waarbij het onderwijs en de geloofsovertuiging als het ware in elkaar worden verweven.

De houding van het gerechtshof met betrekking tot deze argumenten is markant kritischer dan die van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden m.b.t tot de tot op zekere hoogte vergelijkbare argumenten van de aanhanger van Advaita Vadanta:

Op geen enkele wijze is gebleken dat hetgeen ouders vanuit geloofsovertuiging in de opvoeding aan [dochter] willen meegeven, wordt tegengesproken of afgekeurd op openbare scholen. De ouders hebben nagelaten concreet te maken op welke wijze de (geloofs)ontwikkeling van [dochter] wordt geschaad op het moment dat zij op een openbare school met andere geloofsovertuigingen bekend zou raken, hetgeen ook buiten school om zou kunnen gebeuren. De onderbouwing van de ouders dat [dochter] daarvan in de war raakt of zou kunnen gaan twijfelen, maakt naar het oordeel van het hof nog niet dat deze bedenking tegen het openbaar onderwijs voldoende concreet is gemaakt. Dat [dochter] zich steeds zou moeten verantwoorden voor namen, woorden, ideeën en opvattingen die zij van huis uit meekrijgt is niet concreet gemaakt. De enkele overtuiging dat [dochter] zonder het juiste onderwijs 'het paradijs niet zal binnengaan', is een zwaarwegende overtuiging, maar levert daarmee nog niet een voldoende concreet en zwaarwegend bezwaar op tegen het onderwijs dat een school kan bieden. Zonder verdere onderbouwing sluiten de ouders met hun – algemeen geformuleerde – bezwaren per definitie iedere vorm van onderwijs uit, behalve onderwijs in de eigen specifieke leer van de Tasawwuf.

Verskil in de beoordeling door de gerechtshoven is ook te zien bij de mate van eigen onderzoek die men mag verwachten van ouders die zich op richtingbezwaren willen beroepen.

In het arrest van 22 oktober 2024 overweegt het gerechtshof Amsterdam hierover:

Van ouders mag worden verlangd dat zij bij de scholen binnen redelijke afstand van hun woning onderzoek doen naar de ruimte die de scholen kunnen bieden aan leerlingen met speciale wensen ten aanzien van het onderwijs. Niet is gebleken dat de ouders met de openbare scholen in de nabije omgeving in gesprek zijn gegaan om bijvoorbeeld te onderzoeken of – en zo ja, op welke wijze – overtuigingen die de ouders afwijzen aan bod

zullen komen. Om de concrete en zwaarwegende aard van de bezwaren tegen het onderwijs op scholen duidelijk te maken, zal veelal een dergelijk onderzoek naar die scholen (en verslaglegging dan wel kenbaarheid daarvan) nodig zijn.

Een gelijksoortige overweging komt terug in een arrest van het gerechtshof Den Bosch over richtingbezwaren op grond van het seculier humanisme:

Net als de kantonrechter stelt het hof voorts vast dat de bezwaren vrijwel geheel gebaseerd zijn op aannames. Zo is door de verdediging aangevoerd dat [betrokkene 1], als zij naar school zou gaan, zij continu alles wat zij daar zou leren zou bevragen, dat de leerkracht daar onaardig op zou reageren en dat de persoonlijkheid van [betrokkene 1] zou veranderen door schoolgang.

Het hof merkt ten eerste op dat deze bezwaren niet zien op de richting van onderwijs, zodat zij in zoverre niet kunnen leiden tot een geslaagd beroep op de vrijstelling als bedoeld in artikel 5, aanhef en onder b van de Leerplichtwet 1969 (hierna: Lpw 1969). Ten tweede zijn deze bezwaren niet gebaseerd op een daadwerkelijke ervaring, maar slechts op een invulling van de ouders van [betrokkene 1] waarvan allerm minst zeker is dat deze zich bij daadwerkelijke schoolgang van [betrokkene 1], zou gaan voltrekken.¹²

In het eerder genoemde arrest over de aanhanger van Advaita Vadanta (gerechtshof Arnhem-Leeuwarden, 26 maart 2024) gaf het gerechtshof er juist blijk van het speculatieve karakter van de bezwaren voor lief te nemen:

Het hof merkt in dit verband op dat verdachte niet kan worden tegengeworpen dat zij haar bezwaren slechts heeft geformuleerd op basis van verwachtingen ten aanzien van het (openbaar) onderwijs. Gelet op de wettelijke regels kan zij haar dochter immers niet "op proef" naar school laten gaan en, indien dat (alsnog/inderdaad) tot (gewetens)bezwaren leidt, de inschrijving beëindigen en alsnog om een vrijstelling verzoeken.

Hierboven is geciteerd uit drie arresten van drie gerechtshoven uit 2024. Dat is niet bedoeld als commentaar op het oordeel in die arresten, maar om aan te tonen dat ook na het arrest van de Hoge Raad uit 2019 de rechterlijke beoordeling van richtingbezwaren tamelijk onvoorspelbaar is gebleven. Die onvoorspelbaarheid is in hoge mate inherent aan de aard van het oordeel dat van de rechter gevraagd wordt. Philipsen schrijft: "Bij de beoordeling van het beroep op vrijstelling staat de strafrechter voor een bijna onmogelijke taak. Hij zal het 'oprechte' van het 'onoprechte' beroep op art. 5, onderdeel b, Leerplichtwet moeten onderscheiden".¹³ Ondertussen volgt uit de wetsgeschiedenis nog altijd ook dat de rechter niet het gewicht van de richtingbezwaren mag onderzoeken.¹⁴

In de gepubliceerde jurisprudentie van het afgelopen jaar valt ook op het feit dat ouders thuisonderwijs verzorgen mogelijk een rol speelt bij de door de rechter te

¹² Gerechtshof Den Bosch 5 september 2024, ECLI:NL:GHSHE:2024:3264.

¹³ S. Philipsen, 'Vrijstelling van de leerplicht op grond van richtingsbezwaren; enkele ontwikkelingen in de jurisprudentie van de Hoge Raad'. School en Wet, 15 maart 2024, 2024/44.

¹⁴ Hoge Raad 19 februari 1980, ECLI:NL:HR:1980:AC6821, NJ 1980, 190.

maken beoordeling. In het arrest over Advaita Vadanta overweegt het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden:

De heersende opvatting in Nederland is dat kinderen naar school behoren te gaan, omdat zij recht hebben op onderwijs en zich het beste kunnen ontwikkelen in een (school)gemeenschap waaraan ook andere kinderen deelnemen (zie bijvoorbeeld advocaat-generaal Spronken in ECLI:NL:PHR:2017:1334 onder 5.22). Het hof is er van overtuigd geraakt dat deze twee elementen door de verdachte goed geborgd zijn. Immers, verdachte is gecertificeerd in het geven van thuisonderwijs en het hof heeft uit de stukken en hetgeen de verdachte ter terechtzitting naar voren heeft gebracht, stellig de overtuiging gekregen dat zij goed in staat is om passend onderwijs te verzorgen. Verder heeft verdachte aangegeven voldoende oog te hebben voor de sociale ontwikkeling van haar dochter doordat zij een aantal keer in de week samen met een groep kinderen – bestaande uit leeftijdsgenoten en iets oudere kinderen – iets leerzaams ondernemen, zoals museumbezoek. Daarnaast zit haar dochter [naam] op paardrijden en circusles, activiteiten waar zij ook veel sociale contacten met leeftijdsgenoten heeft. Er zijn naar het oordeel van het hof dan ook geen aanwijzingen dat het [naam] aan iets ontbreekt in het licht van artikel 29 van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind.

Het is tegen die achtergrond dat het hof overweegt – gelet op de feiten en omstandigheden, zoals hiervoor weergegeven – dat met een te restrictieve uitleg van artikel 5, aanhef en onder b Lpw in deze zaak de materiële gerechtigheid komt te ontvallen hetgeen een onnodig hard oordeel jegens de verdachte – en haar kind – oplevert.

Opvallend is dat het hof met deze overweging komt nádat het heeft vastgesteld dat verdachte een beroep op richtingbezwaren toekomt. Hier lijkt het thuisonderwijs (samen met de sociale activiteiten) de doorslag te hebben gegeven bij de afweging van het hof.¹⁵ Als dat zo is, wordt hier een factor geïntroduceerd die geen onderdeel vormt van het door de Hoge Raad geformuleerde toetsingskader en misschien zelfs als oneigenlijk kan worden bestempeld nu een voorkeur voor thuisonderwijs niet als richtingbezwaar kan worden erkend.¹⁶

Zoals gezegd, maken de aangehaalde voorbeelden uit de gepubliceerde rechtspraak duidelijk dat de uitkomst van de beoordeling van een richtingbezwaar onvoorspelbaar is. De normbevestigende functie van het strafrecht kan onder die condities niet goed tot haar recht komen. Bovendien leidt de onvoorspelbaarheid

¹⁵ In een vonnis van de Rechtbank Noord-Nederland 20 maart 2024, ECLI:NL:RBNNE:2024:977 wordt het feit dat thuisonderwijs wordt gegeven zelfs expliciet onderdeel gemaakt van de beoordeling van de richtingbezwaren. Opvallend aan dit vonnis is het volgende element: "Verdachte heeft aangevoerd dat haar wens is haar dochter in te schrijven op een humanistische basisschool, maar dat deze in de directe omgeving van verdachte niet bestaat. De inschrijving op een basisschool die de Socratesmethode hanteert, wat wellicht nog een optie zou zijn, is om financiële redenen niet haalbaar. Daarom hebben verdachte en medeverdachte ervoor gekozen om hun dochter thuisonderwijs te geven." Strikt genomen zouden dergelijke praktische financiële bezwaren aanleiding moeten zijn om de richtingbezwaren niet gegrond te achten.

¹⁶ Zie hierover het SDU-commentaar van Storimans op art. 5 Lpw, ond. 4.5.3.

van de rechterlijke beoordeling tot rechtsonzekerheid. Daar komt bij dat slechts een gering deel van het aantal gevallen waarin op basis van richtingbezwaren een beroep op vrijstelling van de inschrijvingsplicht is gedaan in het strafrecht terechtkomt. Philipsen schrijft dat in het schooljaar 2020-2021 1771 kinderen niet naar school gingen vanwege richtingsbezwaren van hun ouders.¹⁷ Nu zou het kunnen zijn dat dat allemaal gevallen zijn waarin er geen twijfel mogelijk was dat de richtingbezwaren gerechtvaardigd waren, maar dat lijkt niet het geval te zijn, gelet ook op de overweging ten overvloede van het hof Amsterdam waarin dat hof onder meer zegt dat "Het resultaat van deze praktijk van kennelijk weinig indringende toetsing is dat een toenemend aantal kinderen als gevolg van de overtuigingen van hun ouders niet naar school gaat, terwijl er geen zicht bestaat op hoe het met hen gaat en of zij anderszins onderwijs volgen."

Indien het beeld van het gerechtshof Amsterdam juist is, is er niet alleen sprake van een zeer grote groep van kinderen die niet naar school gaat, of zelfs van ieder onderwijs verstoken blijft, maar ook van rechtsongelijkheid. De indruk bestaat immers dat er grote lokale/regionale verschillen zijn in de manier waarop de leerplichtambtenaren omgaan met beroep op richtingbezwaren. En ook bij het beperkte deel dat wél bij de strafrechter terechtkomt, is mogelijk van rechtsongelijkheid sprake. Reeds in 2010 waarschuwden Sterling en Storimans dat ouders 'claims op exotische godsdienstige richtingen en levensbeschouwingen' (...) de dekmantel zijn van hun eigenlijke bedenkingen tegen het schoolonderwijs als zodanig of tegen de pedagogisch-didactische invulling van het onderwijs op scholen.¹⁸

De toegevoegde waarde van het strafrecht in dit soort zaken is in die zin marginaal te noemen dat de opgelegde sancties vanuit generaal of speciaal preventief oogpunt nauwelijks of überhaupt geen gewicht in de schaal leggen. Indien het al tot strafoplegging komt, gaat het om geldboetes. In de meergenoemde Amsterdamse zaak (arrest van 22 oktober 2024) tegen de ouder die zich aanhanger van Tasawwuf-stroming betoonde, legde het gerechtshof (na vier zittingsdagen) een geheel voorwaardelijke geldboete van 300 euro op. Op het moment dat het arrest gewezen werd, was het leerplichtige kind al meer dan twee jaar niet ingeschreven geweest.

In feite kan men zeggen dat de strafrechtelijke handhaving in art 5 onder b, Lpw-zaken eerder jurisprudentievormend dan normbevestigend is, waarbij ook die jurisprudentievormende functie maar ten dele tot bevredigende uitkomsten leidt.

¹⁷ S. Philipsen, 'Vrijstelling van de leerplicht op grond van richtingsbezwaren; enkele ontwikkelingen in de jurisprudentie van de Hoge Raad'. *School en Wet*, 15 maart 2024, 2024/44. In het schooljaar 2013-2014 waren dat er nog 575, aldus Philipsen.

¹⁸ J. Sperling en Th. Storimans, *Recht op onderwijs, ouders en leerplicht*, Themakatern Regelingen Leerplicht, SdU Uitgevers bv, Den Haag 2010, p. 82.

Memo

Datum 6 februari 2025

Onderwerp Advies handhaving Vrijstelling Leerplichtwet

Pagina 10/10

Het huidige wettelijk systeem van de vrijstelling op basis van richtingbezwaren en de jurisprudentiële en handhavingstechnische praktijk die daaromheen ontstaan is, is voortgevloeid uit een complex van historische, politiek en sociale factoren. Wanneer men op basis van de realiteit en de idealen van nu een handhavingssysteem zou mogen/moeten bedenken zou dat waarschijnlijk geheel anders zijn opgezet dan het huidige stelsel. In ieder geval leidt de huidige procedure tot onbevredigende resultaten en lijkt het strafrechtelijk instrumentarium m.b.t sancties en dwangmiddelen in dezen op zich geen toegevoegde waarde te hebben ten opzichte van wat andere handhavingsopties zouden kunnen bieden.